

JOHANN BAPTIST METZ: *POLITIČKA TEOLOGIJA*

Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004.

Mihaela Herijan

Nova politička teologija, kako ju je inicirao i razvio sam Johann Baptist Metz, promijenila je temeljna teološka pitanja. Ona uvrštava konkretnu povijesnu i društvenu situaciju u samo teološko stvaranje pojmova; hrani se uznemirujućim iskustvom ne-identiteta naočigled povijesti patnje u svijetu.

Johann Baptist Metz rođen je 5. kolovoza 1928. god. i emeritirani je profesor na Katoličkom teološkom fakultetu Sveučilišta u Münsteru, a trenutačno predaje na Institutu za filozofiju Sveučilišta u Beču. Moramo napomenuti da on u ovom svesku ujedinjuje glavne tekstove o pojmu političke teologije kroz tri desetljeća. U sučeljavanju sa suvremenim mjerodavnim teorijama društva i demokracije Metz obrazlaže trajan zahtjev biblijskog govora o Bogu. Spomen Boga koji podsjeća na autoritet patnika što ga ni Crkva ne može zaobići, njemu je stožer u suvremenim sučeljavanjima oko moralnih temelja politike u suvremenom svijetu.

Autor definira političku teologiju kao teologiju okrenutu licem prema svijetu. Objasnjavajući ovu definiciju spaja ranije s novijim tekstovima. Uzima dva članka iz leksikona, malobrojna sadržajna ponavljanja te vodi računa o različitim literarnim vrstama. Metz se nikad nije htio udaljiti od duha i inspiracije onoga kojeg je sam kritizirao, a kojem ipak najviše zahvaljuje, Karlu Rahneru.

U prvom paragrafu Metz govori o političkoj teologiji kao mnogoznačnom i povijesno opterećenom pojmu. On ju shvaća kao kritički korektiv ekstremnoj tendenciji za privatizaciju, svojstvenoj suvremenoj teologiji (str. 10-11). U ranom prosvjetiteljstvu u Francuskoj dijeli se

religija i društvo. Na tu se problematiku nadovezuje kritika religije u prosvjetiteljstvu, a kasnije i u marksizmu. Ona je kritika religije kao kritika ideologije koja pokušava razotkriti vjeru kao funkciju i kao ideološku nadogradnju za društvene postupke i odnose moći. Problem novije teologije jest taj što je društvenu dimenziju kršćanske poruke prikriveno obrađivala kao sekundarnu i što je tu poruku privatizirala, a praksu vjere prepustila je slobodnoj odluci pojedinca. Ova teologija pokušava nadvladati prosvjetiteljstvo, kao da kroz njega nije ni prošla. Prevladavaju kategorije intimnog, privatnog i ne-političkog, Metz ističe kako se riječ navještaja shvaća kao čista riječ govora, riječ osobne Božje samoobjave, a ne kao riječ obećanja koja se odnosi na društvo (str. 12). Primarna teološko-kritička zadaća političke teologije jest deprivatizacija. Egzistencijalistička i personalna teologija treba shvaćati egzistenciju kao politički problem jer je egzistencija danas u najvećoj mjeri upletena u društvena kretanja. Pozitivna zadaća političke teologije jest pokušaj određivanja novog odnosa između religije i društva jer je temeljni hermeneutički problem teologije odnos između teorije i prakse, u razumijevanju vjere i društvene prakse. Spasenje na koje se kršćanska vjera u nadi poziva nije individualno spasenje (str. 15). Isus se nalazi u sukobu s javnim moćnicima, na poslijetku njegov križ stoji vani. Spasenje koje Isus navješćuje otvoreno je prema svijetu u društveno-političkom smislu kao kritičko-osloboditeljski element društvenoga svijeta i njegovih procesa. Svaka eshatološka teologija mora postati politička teologija, i to kao jedna (društveno-) kritička teologija jer nas i samo Evanđelje stavlja u kritički odnos prema okolini.

Crkva živi kao društveno-kritička institucija u svijetu koji se shvaća kao društvena stvarnost u povijesnom procesu. Prema Metzju Crkva posjeduje kritičko-osloboditeljsku funkciju. Orijentacijom prema eshatološkim obećanjima, vjera dobiva kritički stav prema društvenoj okolini. Čitava povijest stoji pod Božjim eshatološkim pridržajem i ne postoje unutarstvjski subjekti cjelokupne povijesti koji bi se mogli navesti. Kad se neka stranka tako nastojala razumjeti i učiniti sve obzorjem svojeg političkog djelovanja, morala je postati ideološki totalitarna. Crkva mora pokrenuti političku snagu koja je u središnjoj tradiciji kršćanske ljubavi te se ta ljubav mora shvatiti u društvenoj dimenziji. Društveno-kritička funkcija Crkve usmjerena je prema novom samorazumijevanju Crkve i na transformaciju njezina institucionalnog odnosa prema modernom društvu (str. 24). Danas institucije dobivaju novo značenje. One su traženi nositelji kritički odgovornog društvenog djelovanja. Institucije koje kritičko društveno djelovanje odvajaju od proizvoljnosti moraju same u sebi osiguravati slobodu. Uvjet da bi se Crkva razumjela kao takva institucija jest izgradnja unutarcrkvene kritičke javnosti. Teološka osnovica za takvu instituciju leži u svjesno prihvaćenoj razlici između institucionalne Crkve i Božjeg kraljevstva.

Politička teologija terminološki dolazi iz stoičke filozofije i njezine podjele teologije na naravnu i političku. Metz odlučno razlikuje upotrebu pojma koji izranja iz (hermeneutičke) problematike sustavne teologije. Ovdje politička teologija dobiva značenje, s jedne strane kao kritički korektiv određenoj težnji za "privatiziranjem", a s druge se strane politička teologija pojavljuje kao pokušaj izricanja eshatološke poruke kršćanstva u uvjetima našeg društva. Ovakva politička teologija sve stavlja u odnos prema Isusovoj eshatološkoj poruci, ali preko novog polazišta kritičkog razuma (str. 37). Ovom polazištu svojstven je fundamentalni odnos razuma i društva. Politička teologija naglašava da obećanja novozavjetne poruke o Kraljevstvu Božjem stavljaju pojedinca u kritičku slobodu nasuprot društvenoj sredini. Politička teologija

označava se i kao dijalektička teologija u smislu posredovanja biblijske poruke.

Za samo povezivanje političkog i teološkog (§ 2) u doba prosvjetiteljstva postaje djelotvoran politički poredak kao poredak slobode (str. 49). Teološka je svijest politička jer politički svijet zadire u društvenu povijest slobode. Tako se i u samom govoru o Bogu nazire kategorija vladavine koja se izlaže u Isusovu svjedočanstvu. Zbog transcendencije i slobode ove božanske vladavine ona se uzima kao izvor kritike svih političkih vladavina koje sebe drže kao apsolutne. Politička teologija svoju orijentaciju djelovanja kao eshatološka teologija dobiva indirektno preko političke etike. Osvrćući se na današnjicu Metz ističe kako se jedino preko institucije može održati tradicija. Na to nadovezuje govor o vjeri kao spomenu i memoriji. Po njemu ne postoji smisao koji bi se mogao spasiti leđima okrenutima onim licima koja su uništena u Auschwitzu i siromasima današnjice koji moraju živjeti kao da nisu ljudski sinovi. Autor potom iznosi teološki karakter političke teologije. Nadovezuje se i prigovorima s obzirom na polazište i temelj same političke teologije. Prati teme s kršćanskim razumijevanjem vjere kao spomena. Crkva je definirana s namjerom kritičkog korektiva, kao institucija društveno-kritičke slobode vjere. Crkva postaje hitnom i središnjom temom same teologije po insitucionalnom ponašanju, po praksi svojeg autoriteta (str. 88).

Na temu što želi politička teologija, u trećem je paragrafu važno istaknuti da se međusobnim povezivanjem politike i teologije javlja pitanje identiteta teologije i Crkve danas. Za određene političke teologije navode se dvije početne točke: s obzirom na situaciju teologije i s obzirom na situaciju u Crkvi. Pritom se mora voditi računa o velikoj povijesti i o tome da Crkva ne bude u službi političkih ideologija. Crkvi je potrebna reforma, dokaz duha i snage, prije svega od nas koji živimo od spomena na Isusa Krista. I socijalna zadaća ima svoju ulogu - predstavljati i širiti Isusovu slobodu čijeg se opasnog spomena budućnosti svekolike ljudske slobode ne može odreći (str. 109).

Kod spomena političke teologije (§ 4) kao fundamentalne teologije svijeta, autor se dotiče pojedinih povijesnih pravaca i pitanja o univerzalnom smislu povijesti te obrazlaže izuzetno važnu kategoriju sjećanja. Metz također govori o pojmu ekumene u političkoj teologiji: teološko nalazište, odnosno teološko mjesto izgubljenog i traženog jedinstva kršćana prvenstveno je onaj "strani svijet" koji je Sin proglasio svojim vlasništvom i u koji Crkva mora uvijek nanovo prekoračiti ako ne želi izdati samu sebe (str. 127). Na kraju obrazlaže stanje vjere i politike u ovom stanju prevrata.

Peti paragraf sadrži izvadak iz Metzova govora održanog u Chicagu. Tako biblijska religija ima političku dimenziju. Razlika između građanske i mesijanske religije jest ta što je u mesijanskoj Bog na vlasti. Misao o Bogu čini religiju na poseban način praktičnom i političkom. Upravo se politička bit vjere shvaća kada se podredi Bogu, a ne politici. Sve dok politika upravlja, a ne pokreće, nije sposobna za istinu i Boga. Građanska religija zaboravila je Boga, okrenula se više mitu. Autor se zalaže za antropološku revoluciju - revoluciju obraćenja srca.

Šesti paragraf donosi Metzovo predavanje iz 1982. god. S događajima Auschwitzta i holokaušta Metz dobiva poticaj i prelazi s transcendentale na političku mistiku kršćanstva. Tako se pitanje vjere u vidu patnje postavlja u političkoj verziji. Kriza kršćanstva danas nastala je zbog njegovih subjekata i njihove prakse. Misao o Bogu jest praktična misao koja i ranjava. I kristologija je praktično znanje u čijoj jezgri stoji povijest.

U okviru katoličke Crkve na djelu su tri teološke, prema Metzu međusobno konkurentne slike (§ 7). To su novoskolastička paradigma, transcendentarno-idealistička i postidealistička paradigma. Spominju se tri krize na kojima nastaje nova skica: marksistički izazov, izazov katastrofe u Auschwitzu i izazov Trećega svijeta. Autor progovara i o kulturalnom policentrizmu. Nemoguće ga je razumjeti bez odnosa kulturalnih svjetova u jednoj svjetskoj Crkvi. Danas se o ovoj temi raspravlja pod natuknicom

inkulturacije. Ono što kršćanstvo čini sposobnim za policentrizam jest upravo pokušaj da se ono prihvati sa svojim najvišim idealima i da ih se pridržava (str. 179).

Autor u naslovu *Politička teologija: teologija na rastanku od svoje društvene, etničko-kulturalne i povijesne nedužnosti* (§ 8) obrađuje nekoliko tema. Govori o rastancima teologije s tri stvarnosti, opisuje iskustva i sjećanja svog boravka u Latinskoj Americi 1988. god., susrećemo situaciju i sliku Europe te poziv na vraćanje izvornih korijena. Spominju se i biblijski imperativi važni za etiku i protiv neprijateljstva prema strancima. Metz nabraja i krize europskog duha. Postoji dubinska povijest koja je jako povredljiva. Posljednji univerzalisti bit će, zbog Boga i ljudi, teolozi koje će se često sumnjati zbog neistovremenosti. Metz nabraja i rastajanje političke teologije od do sada shvaćene tri teološke situacije. Prilozi ovdje pod natuknicom političke teologije pokušavaju u sam kršćanski govor o Bogu unijeti društvene, kulturne i povijesne razlike.

U devetom paragrafu iznesen je i dio novog predgovora petog izdanja Metzove knjige *Glaube in Geschichte und Gesellschaft. Studien zu einer praktischen Fundamentaltheologie* (Main 1992., str. 9-16). Politička teologija u novoj situaciji signalizira tri iskustva ne-identiteta u teološkom sustavu (prosvjetiteljstvo i ideologije 19. st., Auschwitz i Treći svijet). Malo je govora u kršćanstvu o patnji stvorenja, nedostaje nepomirenost i nema iskustva ne-identiteta, a bez te boli proturječnosti u stvorenju teško se može slijediti temeljni impetus izložene teologije.

Metz u § 10 i § 11 načelno određuje odnos religije i politike na granicama moderne te pluralizma religioznih i kulturalnih svjetova. Postavlja se pitanje o privatiziranju religije. U društvu i kulturi trebalo bi se progovoriti o spomenu na Boga i ljudske patnje. Ovo je ujedno i kriterij spajanja kulture i religije.

Na kraju knjige navodeći bibliografski put, Metz ga prekida i vraća se na *memoria passionis* - spomen tuđe patnje kao bazična kategorija kršćanskog govora o Bogu.